

Elizabeth Baumann • Jo Stigen

INTERNASJONAL STRAFFERETT

En innføring

GYLDENDAL

ELIZABETH BAUMANN OG JO STIGEN

INTERNASJONAL STRAFFERETT

EN INNFORING

GYLDENDAL

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2018

1. utgave, 1. opplag 2018

ISBN 978-82-054-7363-8

Omslagsdesign: Gyldendal Juridisk

Layout: Bøk Oslo AS

Sats: Bøk Oslo AS

Brødtekst: Minion 10,5/15 pt

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Juridisk

Postboks 6730 St. Olavs plass

0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk

juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Hver dag forteller media om grusomme og systematiske overgrep mot uskyldige mennesker. Folkegrupper slaktes, sivile drepes i krig, og politiske motstandere forfølges. Samtidig kommer flyktninger til Norge med sine historier. De fleste er ofre, noen er også overgripere. Dermed må påtalemyndighet, forsvarere, dommere og saksbehandlere sette seg inn i hva internasjonale forbrytelser er og hvordan de kan straffes. Noen reiser ut for å bidra; til konfliktområder eller til deltakelse i menneskerettsorganisasjoner eller internasjonale straffedomstoler. Vi håper denne boka vil være en nyttig innføring og et hjelpemiddel for alle som vil sette seg inn i den internasjonale strafferetten.

Målet vårt er ikke å gi dyptpløyende analyser, men å beskrive den internasjonale strafferettens grunntrekk og rettslige rammer, også som en del av folkeretten. Bokas format tilsier at en del temaer bare blir belyst på et innføringsnivå, men vi håper at gjennomgangen kan skape interesse for fagets sentrale problemstillinger. Hvordan har de alvorligste forbrytelsene fått sine egne navn i folkeretten, under fellesbetegnelsen «internasjonale forbrytelser»? Hva er disse forbrytelsenes kjennetegn? Hvem kan holdes ansvarlig for dem? Hvor kan slike saker føres – nasjonalt og internasjonalt – i lys av folkerettens regler om suverenitet, immunitet og jurisdiksjon?

Vi trekker noen historiske linjer fra rettsoppgjørene i Nürnberg og Tokyo etter andre verdenskrig til saker ved Jugoslaviadomstolen, Rwandadomstolen og Den internasjonale straffedomstolen. Når vi viser til enkeltsaker fra disse domstolene, er det ikke bare for å illustrere hvordan reglene tolkes og anvendes; vi vil vise den historiske og menneskelige dimensjonen ved forbrytelsene. Mer enn noe annet rettsfelt har den internasjonale strafferetten sin bakgrunn i tragedier. Hver forbrytelse er en

tragedie; for en familie, et lokalsamfunn, et helt land. Internasjonale forbrytelser berører oss alle, nettopp det er deres fellesnevner. Hver sak forteller, i en nøktern juridisk språkdrakt, en historie om ondskap og ufattelig lidelse. Mens straffrihet kan føles som et nytt overgrep, kan en straffesak gi ofrene en viss oppreisning. Straffesakene kan også fremme forsoning, virke preventivt og advare kommende generasjoner mot hva lederes galskap kan føre til. I tillegg har vi særlig fokus på den enkelte stats forpliktelse til å rydde i eget hus, og rollen det internasjonale samfunnet kan spille for å fremme og støtte slike prosesser. Den internasjonale strafferetten har også en side til humanitærretten og til beskyttelsen av menneskerettighetene som vi håper å belyse.

Muligheten for å få holdt de skyldige ansvarlig kan synes større enn noen gang. Samtidig er det en realitet at mange overgrep mot sivilbefolkningen aldri er blitt gjenstand for straffeforfølgning. Særlig har opprettelsen av Den internasjonale straffedomstolen og staters økende anvendelse av universaljurisdiksjon skapt en viss optimisme om rettsoppgjør som en universell målestokk. I denne optimismen reiser vi noen kritiske spørsmål: Virker den internasjonale strafferetten preventivt? Er den gjennomførbar i tider med fattigdom, krig og væpnede konflikter? Er den rettferdig, eller er den et redskap for makthaverne? Hvilken rolle vil Den internasjonale straffedomstolen spille fremover? Kan alternativer til straffeforfølgning, som amnestier og sannhetskommisjoner, fortsatt aksepteres? Hvem skal påse at statenes plikter ikke overstyres av storpolitiske hensyn?

Selv om boka er et dugnadsprosjekt hvor vi har samarbeidet og står sammen om innholdet, har vi fordelt hovedansvaret for de fleste kapitlene. Kapitlene 1–3 og 19 er fellesprodukter også i gavnet, mens kapitlene 4–9 og 18 er Baumanns hovedansvar, og kapitlene 10–17 er Stigens hovedansvar.

Vi har hatt god hjelp fra Gyldendal og takker spesielt Ida Kyhring og Kristin Preus. Takk også til Arne Willy Dahl og Oda Charlotte Sebusæter for gjennomlesning og verdifulle kommentarer.

Boka tilegnes våre kjære: Jens, Mathias, Elin, Cornelia og Clara.

Oslo, desember 2017
Elizabeth Baumann og Jo Stigen

Innhold

DEL I INTRODUKSJON	17
KAPITTEL 1 INNLEDNING	19
1.1 Hva er internasjonal strafferett?.....	19
1.2 Hvorfor trengs en internasjonal strafferett?.....	21
1.2.1 En backupmekanisme mot straffrihet.....	21
1.2.2 Beskyttelse av menneskerettigheter.....	22
1.2.3 Forbrytelsene og straffriheten truer fred og sikkerhet	22
1.3 Lokal eller internasjonal straffeforfølgning?.....	23
1.3.1 Problemstillingen.....	23
1.3.2 Fordeler og ulemper på de to nivåene.....	23
1.3.3 Et spørsmål av teoretisk interesse.....	25
1.4 Særtrekk ved internasjonale forbrytelser	25
1.4.1 Politiske implikasjoner	25
1.4.2 Ansvarliggjøring av statsoverhoder og andre ledere	26
1.4.3 Forholdet til statsansvaret	26
1.5 Den videre fremstillingen.....	27
KAPITTEL 2 HISTORISK UTVIKLING	29
2.1 Innledning.....	29
2.2 1945–1946: Opprettelsen av IMT og IMTFE.....	29
2.3 1946–1949: Opprettelsen av militærdomstoler etter Control Council Law No. 10	31
2.4 1949–1984: Vedtakelsen av humanitærrettslige og menneskerettslige konvensjoner	31
2.5 1993–1994: Opprettelsen av ICTY og ICTR.....	32
2.6 1998: Opprettelsen av ICC	34
2.7 2000-tallet: Opprettelsen av hybride straffedomstoler.....	34
2.8 Utviklingen av universaljurisdiksjon.....	35

INNHOOLD

KAPITTEL 3 RETTSKILDENE I INTERNASJONAL STRAFFERETT	37
3.1 En gren av folkeretten.....	37
3.2 Primære rettskilder	38
3.2.1 Traktater og konvensjoner	38
3.2.2 Romavedtektene for ICC	39
3.2.3 Folkerettslig sedvane	40
3.2.4 Alminnelige rettsprinsipper	41
3.3 Subsidiære rettskilder	42
3.3.1 Rettspraksis	42
3.3.2 Folkerettslitteraturen	42
3.4 FNs sikkerhetsråds resolusjoner	43
3.5 <i>Jus cogens</i> og <i>erga omnes</i>	44
3.5.1 Innledning	44
3.5.2 <i>Jus cogens</i>	44
3.5.3 <i>Erga omnes</i>	46
3.6 Internasjonal strafferett og norsk rett	47
 DEL II DE INTERNASJONALE FORBRYTELSENE	 49
 KAPITTEL 4 KRIGSFORBRYTELSE	 51
4.1 Innledning	51
4.1.1 Generelt om internasjonale forbrytelser	51
4.1.2 Definisjon	52
4.1.3 Hovedprinsipper i humanitærretten	53
4.1.4 Kort historisk tilbakeblikk på utviklingen av humanitærretten	54
4.1.5 Utviklingen av krigsforbrytelse som internasjonal forbrytelse	55
4.2 Skillet mellom internasjonal væpnet konflikt og intern væpnet konflikt	57
4.3 Grove krenkelser i Genèvekonvensjonene	62
4.4 Den objektive gjerningsbeskrivelsen: Konteksten	63
4.4.1 Vilkåret om væpnet konflikt	63
4.4.2 Grensene mellom internasjonale og interne konflikter	63
4.4.3 Grensene mellom interne væpnede konflikter og opptøyer / indre uroligheter	64
4.4.4 Tilknytning til en væpnet konflikt	65
4.4.5 Hvem gjelder reglene for?	66
4.5 Den objektive gjerningsbeskrivelsen: Handlingene	68
4.5.1 Innledning	68
4.5.2 Angrep mot beskyttede personer	69
4.5.3 Brudd på distinksjonsprinsippet	70
4.5.4 Brudd på proporsjonalitetsprinsippet	71
4.5.5 Ødeleggelse av eiendom	72
4.5.6 Ulovlige stridsmetoder	72
4.5.7 Bruk av forbudte våpen	73

4.5.8	Særlig om bruk av barnesoldater som krigsforbrytelse	74
4.5.9	Begrensninger i ICCs jurisdiksjon	75
4.6	Nærmere om individuelle straffbarhetsvilkår	76
4.7	Statsansvar	76
4.8	Kort om norsk rett	76
KAPITTEL 5 AGGRESJONSFORBRYTELSE		79
5.1	Innledning	79
5.1.1	Definisjon	79
5.1.2	Forholdet til maktforbudet	80
5.1.3	Aggresjonshandling som internasjonal forbrytelse	82
5.1.4	Romavedtektene	83
5.2	Den objektive gjerningsbeskrivelsen	85
5.3	Nærmere straffbarhetsvilkår	86
5.4	Kort om norsk rett	86
KAPITTEL 6 FOLKEMORD		87
6.1	Innledning	87
6.1.1	Definisjon	87
6.1.2	Folkemord som internasjonal forbrytelse	88
6.1.3	Romavedtektene	89
6.2	Den objektive gjerningsbeskrivelsen	90
6.2.1	Vilkåret om gruppetilhørighet	90
6.2.2	Nasjonale grupper	91
6.2.3	Etniske grupper	91
6.2.4	Rasemessige grupper	92
6.2.5	Religiøse grupper	92
6.2.6	Andre grupper?	92
6.2.7	Hvilke personer anses å tilhøre en gruppe?	93
6.2.8	Hvilke handlinger mot gruppen omfattes?	93
6.2.9	Vilkåret om del av et mønster av liknende adferd rettet mot gruppen	95
6.2.10	Fullbyrdelse	96
6.3	Kravet om en særlig hensikt	96
6.3.1	Hel eller delvis ødeleggelse av gruppen	96
6.3.2	Nærmere om graden av ødeleggelse	97
6.3.3	Bevis for en ødeleggelseshensikt	98
6.4	Andre saker om folkemord	98
6.4.1	Armenerne	98
6.4.2	Anfal-kampanjen i Irak	98
6.4.3	Guatemala	99
6.5	Statsansvar	99
6.6	Kort om norsk rett	99

INNHOOLD

KAPITTEL 7 FORBRYTELSE MOT MENNESKEHETEN	101
7.1 Innledning.....	101
7.1.1 Definisjon.....	101
7.1.2 Begrepet «humanity».....	101
7.1.3 Forbrytelse mot menneskeheten som en internasjonal forbrytelse	102
7.1.4 Romavedtektene	103
7.2 Den objektive gjerningsbeskrivelsen.....	104
7.2.1 Handlingene.....	104
7.2.2 Nærmere om kravet om angrep	104
7.2.3 Mot en sivilbefolkning	105
7.2.4 Kravet om et utbredt eller systematisk angrep	106
7.2.5 Kravet i Romavedtektene om gjentatte handlinger og en politisk eller organisatorisk plan	107
7.3 Nærmere straffbarhetsvilkår.....	108
7.4 Kort om norsk rett.....	109
 KAPITTEL 8 TORTUR SOM INTERNASJONAL FORBRYTELSE	 111
8.1 Innledning.....	111
8.1.1 Problemstilling.....	111
8.1.2 Definisjonen i torturkonvensjonen	112
8.1.3 Tortur som internasjonal forbrytelse.....	113
8.1.4 Romavedtektene	114
8.2 Den objektive gjerningsbeskrivelsen i Romavedtektene	115
8.2.1 Handlingene.....	115
8.2.2 Krav til gjerningspersonen	116
8.3 Nærmere straffbarhetsvilkår.....	117
8.4 Særlig om statenes plikter.....	117
8.5 Kort om norsk rett.....	117
 KAPITTEL 9 TERRORISME SOM INTERNASJONAL FORBRYTELSE	 119
9.1 Innledning.....	119
9.1.1 Problemstilling.....	119
9.1.2 Definisjoner	119
9.2 Terrorisme som forbrytelse i folkeretten.....	122
9.2.1 Innledning	122
9.2.2 Terrorisme som krigsforbrytelse	122
9.2.3 Terror som forbrytelse mot menneskeheten.....	123
9.3 Nærmere om terrorhandlinger begått av IS	124
9.4 Kort om norsk rett.....	126

DEL III ANSVARSLÆREN	129
KAPITTEL 10 GENERELT OM ANSVARSLÆREN	131
10.1 Innledning.....	131
10.2 Utvikling av en ansvarslære i den internasjonale strafferetten.....	132
10.3 Noen grunnleggende sonderinger.....	134
10.3.1 Begrepet «atferd»	134
10.3.2 Atferdsstraffebud og følgesstraffebud.....	135
10.3.3 Straffbetingende omstendigheter	135
KAPITTEL 11 DEN SUBJEKTIVE SKYLD	137
11.1 Innledning.....	137
11.2 Historikk	139
11.3 Romavedtektene artikkel 30.....	140
KAPITTEL 12 FORMER FOR STRAFFBAR ATFERD	145
12.1 Innledning.....	145
12.2 Overtredelse.....	146
12.2.1 Innledning	146
12.2.2 Individuell overtredelse.....	147
12.2.3 Felles overtredelse.....	148
i) Gruppekriminalitet	148
ii) ICTY: joint criminal enterprise	148
iii) ICC: felles overtredelse betinget av «control over the crime».	151
12.2.4 Indirekte overtredelse	153
i) Overtredelse gjennom en person.....	153
ii) ICC: overtredelse gjennom en organisasjon.....	154
iii) ICC: indirekte fellesovertredelse	155
12.3 Tilskynding.....	155
12.4 Beordring	157
12.5 Medvirkning.....	159
12.6 Bidrag til en kriminell gruppe	161
12.7 Forbund, planlegging, forberedelse og forsøk.....	162
12.7.1 Innledning	162
12.7.2 Forbund.....	162
12.7.3 Planlegging og forberedelse	163
12.7.4 Forsøk.....	164
12.8 Overordnets ansvar	165
12.8.1 Innledning	165
12.8.2 Overordnet med effektiv kontroll	165
12.8.3 Kunnskap eller uaktsom uvitenhet om forbrytelsen	167
i) To ulike standarder.....	167
ii) Militær overordnet: «knew or should have known»	167

INNHOOLD

iii)	Sivil overordnet: «knew or consciously disregarded»	168
12.8.4	Unnlatt å forhindre, stanse eller bringe inn for kompetent myndighet	169
i)	Kumulative forpliktelser	169
ii)	Plikten til å forhindre forbrytelsene	169
iii)	Plikten til å stanse forbrytelsene	169
iv)	Plikten til å bringe forbrytelsene inn for kompetent myndighet	170
12.8.5	Nødvendige og rimelige tiltak	170
12.8.6	Forbrytelsen må skyldes den overordnede unnlatelse	170
12.9	Særlig om individuelt straffansvar for aggresjonshandlinger	171
12.9.1	Innledende merknader	171
12.9.2	Planlegging	172
12.9.3	Forberedelse	174
12.9.4	Igangsetting	175
12.9.5	Gjennomføring	175
KAPITTEL 13	STRAFFRIHETSGRUNNER	177
13.1	Innledning	177
13.2	Mental forstyrrelse	178
13.3	Rus	180
13.4	Ordre fra overordnet	181
13.4.1	Innledning	181
13.4.2	Forholdet til nødrett	182
13.4.3	Fra absolutt straffrihet til absolutt ansvar	182
13.4.4	ICCs artikkel 31(1)	184
i)	Tre kumulative vilkår	184
ii)	Rettslig forpliktelse til å følge ordren	184
iii)	Uvitenhet om ordrens folkerettsstrid	184
iv)	Ordren må ikke ha vært åpenbart folkerettsstridig	184
13.5	Nødverge	185
13.5.1	Innledning	185
13.5.2	ICCs artikkel 31(1)(c)	185
i)	To hovedvilkår	185
ii)	Forsvarshandling mot en ulovlig og umiddelbar maktbruk mot en beskyttet person eller eiendom	185
iii)	Forsvarshandlingen må være rimelig, nødvendig og proporsjonal	187
13.5.3	Forholdet til en stats militære selvforsvarsoperasjoner	187
13.6	Nødrett	188
13.6.1	Innledning	188
13.6.2	ICCs artikkel 31(1)(d)	188
i)	To hovedvilkår	188

ii)	Umiddelbar fare for død eller alvorlig fysisk skade.....	188
iii)	Det må være en rimelig, nødvendig og forholdsmessig redningshandling	189
13.6.3	Nødrett ved drap på uskyldige	190
13.7	Faktisk og rettslig villfarelse	191
13.7.1	Faktisk villfarelse i Romavedtektene.....	191
13.7.2	Rettslig villfarelse i Romavedtektene	192
13.8	Andre straffrihetsgrunner	192
13.9	Bevisbyrdespørsmål	194
DEL IV STRAFFEFORFØLGNING AV INTERNASJONALE FORBRYTELSE...		197
KAPITTEL 14 IMMUNITET		199
14.1	Innledning.....	199
14.2	Immunitet ved internasjonale straffedomstoler	200
14.2.1	Innledning	200
14.2.2	Nürnbergdomstolen og Tokyodomstolen: seierherrenes okkupasjon	200
14.2.3	Jugoslaviadomstolen og Rwandadomstolen: FNs sikkerhetsråds diktat	201
14.2.4	ICC: staters frivillige aksept	201
14.2.5	Spesialdomstolen for Sierra Leone	202
14.3	Immunitet i en fremmed stat	203
14.3.1	Personlig immunitet	203
14.3.2	Funksjonell immunitet.....	204
i)	Generelt	204
ii)	Funksjonell immunitet og internasjonale forbrytelser.....	205
KAPITTEL 15 NASJONAL STRAFFEJURISDIKSJON.....		209
15.1	Innledning.....	209
15.2	Folkerettens fem jurisdiksjonsprinsipper.....	211
15.2.1	Territorialprinsippet	211
15.2.2	Personalprinsippet	212
15.2.3	Beskyttelsesprinsippet.....	213
15.2.4	Det passive personalprinsippet.....	214
15.2.5	Universalprinsippet	215
i)	Innledning	215
ii)	Konvensjoner	216
iii)	Folkerettslig sedvane.....	217

KAPITTEL 16 INTERNASJONALE OG HYBRIDE STRAFFEDOMSTOLERS JURISDIKSJON	221
16.1 Innledning	221
16.2 Nürnbergdomstolens og Tokyodomstolens jurisdiksjonsgrunnlag	222
16.3 Straffedomstolene opprettet etter Control Council Law No. 10	223
16.4 Jugoslaviadomstolen og Rwandadomstolen	224
16.5 Den internasjonale straffedomstolen	225
16.6 Hybride straffedomstoler	226
16.6.1 Generelt	226
16.6.2 Libanondomstolen	226
16.6.3 Kosovodomstolen	227
16.6.4 Kambodsjadomstolen	227
16.6.5 Øst-Timor-domstolen	227
16.6.6 Bosniadomstolen	228
16.6.7 Sierra Leone-domstolen	228
KAPITTEL 17 ICCS JURISDIKSJONSREGIME	231
17.1 Innledning	231
17.2 Forbrytelsestypene	231
17.3 Tidsmessig og aldersmessig begrenset jurisdiksjon	232
17.4 Statlig jurisdiksjonsaksept eller jurisdiksjon fra FNs sikkerhetsråd	232
17.5 FNs sikkerhetsråd kan blokkere ICCs virksomhet	233
17.6 Hvordan ICCs behandling av situasjoner og enkeltsaker kan startes	234
17.6.2 Henvisning fra en statspart	235
17.6.3 Henvisning fra FNs sikkerhetsråd	236
17.6.4 Hovedanklageren kan beslutte etterforskning på eget initiativ	237
17.6.5 Særlige regler for aggresjonsforbrytelser	237
17.7 Forholdet til nasjonale rettsapparater	238
17.7.1 Innledning	238
17.7.2 Manglende vilje	239
17.7.3 Manglende evne	240
17.7.4 Relevante prosedyrer	240
17.7.5 Hvordan virker komplementaritetsprinsippet?	241
17.8 Hovedanklagerens valg av situasjoner og saker: «the interests of justice»	241
17.9 Pre-Trial Chambers kontroll av hovedanklageren	242
KAPITTEL 18 ALTERNATIVER TIL STRAFFEFORFØLGNING	245
18.1 Innledning	245
18.2 Hovedregelen: plikt til å straffeforfølge internasjonale forbrytelser	246
18.3 Unntak for stater i en overgangsfase	250
18.3.1 Innledning	250
18.3.2 Romavedtektene artikkel 16, 17 og 53	250
18.3.3 Begrepet <i>transitional justice</i>	252

18.3.4	Hensyn som kan tale for en adgang til å gjøre unntak	253
i)	Menneskerettslige hensyn	253
ii)	Umulighet	253
iii)	Hensyn til fred og sikkerhet	254
iv)	Et utvidet rettferdighetsbegrep	255
v)	Hensynet til nasjonal forsoning	255
vi)	Hensynet til ulike rettskulturer	256
vii)	Utvelgelse av de groveste overgrep og mest ansvarlige forbrytere	257
18.4	Gyldighet av amnestier i folkeretten	257
18.4.1	Innledning	257
18.4.2	Romavedtektene og amnestier	260
18.5	Alternativer til straff	261
18.5.1	Innledning	261
18.5.2	Nærmere om begrepet «forsoning» i folkerettslitteraturen	262
18.5.3	Opprettelse av sannhets- og forsoningskommisjoner	263
18.5.4	Eksempler på alternative løsninger	264
i)	Den sørafrikanske sannhets- og forsoningskommisjonen	264
ii)	Rwanda	265
iii)	Afghanistan: Law after Zero	265
DEL V AVSLUTNING		269
KAPITTEL 19 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER		271
KILDER		275
Litteratur		275
Internasjonale straffedomstoler		280
ICJ		283
Militærdomstoler etter andre verdenskrig		284
Nasjonale domstoler		285
Menneskerettighetsdomstoler		287
EU-domstolen		288
Norske domstoler		288
Norske lovforarbeider		288
Traktater og konvensjoner		288
FN-dokumenter		290
Andre dokumenter		292
STIKKORD		295
ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT		303

Forkortelser

ECCC	Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia
EMD	Den europeiske menneskerettighetsdomstol
EMK	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon
EU	Den europeiske union
FN	De forente nasjoner
GA	General Assembly of the United Nations
IACHR	Inter-American Court of Human Rights
ICC	International Criminal Court
ICJ	International Court of Justice
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
ILC	International Law Commission
IMT	International Military Tribunal, Nürnberg
IMTFE	International Military Tribunal for the Far East, Tokyo
NATO	North Atlantic Treaty Organization
PTC	Pre-Trial Chamber (ICC)
RSIWA	Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts
SC	United Nations Security Council
SCSL	Special Court for Sierra Leone
SP	FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter
STL	Special Tribunal for Lebanon

DEL I

Introduksjon

Innledning

1.1 Hva er internasjonal strafferett?

Den som vil forstå den internasjonale strafferetten, må begynne med et moralsk paradoks: Mens alle rettsstater straffer dem som begår alminnelige forbrytelser som tyveri og enkeltstående drap, har krigsforbrytere og folkemordere som regel sluppet unna. Eller mer spissformulert: Dreper du ett menneske, må du tilbringe resten av livet i fengsel. Dreper du 100 000 mennesker, risikerer du i høyden å havne i eksil på en idyllisk stillehavsøy. Denne straffriheten er ikke bare moralsk forkastelig; den står i veien for forsoning og langsiktig fred og skaper endeløse hevnsykluser. Den internasjonale strafferetten skal sikre at slike forbrytelser straffes, dels ved å få de berørte statene til å straffeforfølge, dels ved å etablere reservemekanismer som kan brukes når disse statene svikter.

Internasjonal strafferett kan defineres som folkerettens samlede regler om individuelt straffansvar for det vi kaller internasjonale forbrytelser. Men hva er en «internasjonal forbrytelse»? Denne boka handler om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og aggresjonsforbrytelser.¹ Hvis vi stiller definisjonene av disse fire forbrytelsene ved siden av hverandre, ser vi ikke umiddelbart noen klar fellesnevner. Alle deler riktignok noen typiske kjennetegn, som at de gjerne begås i regi av et statsapparat eller en kriminell organisasjon og har politiske implikasjoner, men dette er ikke nødvendige kriterier. En internasjonal forbrytelse defineres som en atferd som er gjort *straffbar etter folkeretten*, gjennom konvensjon, folkerettslig sedvane eller vedtak i FNs sikkerhetsråd. Normalt er slik atferd også straffbar etter

¹ Terrorhandlinger og tortur er også omtalt som egne forbrytelser noen steder i boka.

nasjonal rett, men det avgjørende er altså at folkeretten kriminaliserer den. Denne definisjonen sier oss likevel ingen ting om selve forbrytelsen.

Mer løselig formulert, men også mer beskrivende, har internasjonale forbrytelser to kjennetegn: De er så alvorlige at de angår hele verdenssamfunnet, og spørsmålet om straffeforfølgning kan av en eller annen grunn ikke overlates til den eller de statene som normalt skulle ha straffeforfulgt dem.² Disse to forholdene forklarer hvorfor verdenssamfunnet har gått sammen om å kriminalisere dem og sørge for at de straffeforfølges.

Også andre enn de fire ovennevnte forbrytelsene er kriminalisert i folkeretten og kan dermed med rette kalles internasjonale. Avgrensningen vi gjør i denne boka, må begrunnes pragmatisk: Folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og aggresjonsforbrytelser regnes som den internasjonale strafferettens «kjerneforbrytelser» og omfattes alle av Den internasjonale straffedomstolens (ICCs) jurisdiksjon.³

Den internasjonale strafferetten er en krysning av nasjonale strafferegler og alminnelig folkerett. Den forener tre ulike typer juss: strafferett, straffeprosess og folkerett. Her drøftes det hvilke handlinger som er straffbare etter folkeretten, og hvem som kan holdes ansvarlige for dem (strafferett); hvordan man etterforsker og straffeforfølger disse forbrytelsene (straffeprosess); og rekkevidden av staters jurisdiksjon, immunitet for statsrepresentanter, etablering av internasjonale domstoler og deres jurisdiksjon og strafferettslig samarbeid mellom stater (folkerett). Disse tre problemfeltene kan forenes i følgende sammensatte spørsmål: Når, hvordan og hvor kan internasjonale forbrytelser straffes?

2 I *United States v. Wilhelm List et al.* (1948) foreslo den amerikanske militærdomstolen følgende definisjon: «An international crime is such an act universally recognized as criminal, which is considered a grave matter of international concern and for some valid reason cannot be left within the exclusive jurisdiction of the state that would have control over it under ordinary circumstances», se s. 1241.

3 Romavedtektene art. 5. Hvilke andre forbrytelser det er riktig å kalle internasjonale, er omdiskutert. Kandidater er terrorisme, tortur, piratvirksomhet, menneskesmugling og internasjonal narkotikakriminalitet. For en nærmere drøftelse av begrepet «internasjonale forbrytelser», se Einarsen (2012).